

σκευάσθη κατὰ τὸν 5^{ον} μ. Χ. αἰῶνα ἤτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγίστης ἀκμῆς τῆς παλαιοχριστιανικῆς τέχνης, ὡς ἀπεδείχθη διὰ τῶν ἐσχάτως ἀποκαλυφθέντων πολυπληθῶν λαμπρῶν χριστιανικῶν μνημείων, ἅτινα χρονολογούνται ἀσφαλῶς ἀπὸ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος.

Ἐρωτᾶται ἤδη ποίαν χριστιανικὴν κοινότητα ἐξυπηρετεῖ ἡ παρὰ τὸ σημερινὸν Κιάτο μεγάλη αὐτῆ βασιλική; Ἡ θέσις ἐφ' ἧς κεῖται ὁ ναὸς ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν θέσιν ἐν ἣ ἔκειτο τὸ ἐπίνειον τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος, τῆς τε ἀρχαϊκῆς καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ 303 π. Χ. ἐπὶ τοῦ μίαν ὥραν νοτιώτερον ὄχυροῦ ὄροπέδιου ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ συνοικισθείσης ἑλληνιστικῆς Σικυῶνος (Δημητριάδος). Ἡ ἑλληνιστικὴ δ' αὕτη Σικυῶν ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται μέχρι περίπου τῶν χρόνων τοῦ Πausανίου, ἤτοι τοῦ 2^{ου} μ. Χ. αἰῶνος. Ἐκτοτε ὅμως ἀρχίζει νὰ παρακμάζη, ἐρημωθείσα ὑπὸ σεισμῶν συμβάντων καὶ κατὰ τὸν 2^{ον}, μάλιστα δὲ τὸν 3^{ον} μ. Χ. αἰῶνα. Ἐχω λοιπὸν τὴν γνώμην ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων σεισμῶν παρέμεινε μὲν συνοικισμὸς τις ἐν τῇ παρὰ τὸ Βασιλικὸν θέσει τῆς ἑλληνιστικῆς Σικυῶνος, ὃν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ κατὰ τὴν βυζ. ἐποχὴν, συνεπήχθη ὅμως καὶ νέος χριστιανικὸς συνοικισμὸς ἀνω ἐν τῇ πεδιάδι καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἀφθονα δὲ λείψανα τοῦ συνοικισμοῦ τούτου, κείμενα εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἀπόστασιν, εὐρέθησαν πρὸ τριῶν ἐτῶν εἰς μεγάλην ἔκτασιν, κατεστραφησαν ὅμως δυστυχῶς ὑπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος κτηματίου πρὶν εἶναι ἐρευνηθῶσιν. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν συνοικισμὸν, ἀνθούντα φαίνεται καὶ κατὰ τὸν 6^{ον} αἰῶνα, θὰ πρέπει νὰ ταυτίσωμεν τὴν ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀκμάσαντος γραμματικοῦ Ἱεροκλέους μνημονευομένην ὡς μίαν τῶν σπουδαιότερων πόλεων τῆς Ἀχαΐας, Νέαν Σικυῶνα. Κατὰ ταῦτα τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν βασιλικὴν θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομάσω μᾶλλον τῆς Νέας Σικυῶνος. Ἐν τούτοις πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεώς της πρὸς τὴν ἑλληνιστικὴν, ἣτις εἶναι ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν, ἡ Νέα Σικυῶν, ὀνόμασα ταύτην τῆς Κάτω Σικυῶνος.

ΑΝΑΣΤ. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

6. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΧΑΪΑΣ

Εἰς θέσιν Λομποκά, θερινὴν διαμονὴν τῶν χωρίων Μποντιὰ (μεγάλου καὶ μικροῦ) καὶ εἰς κτήματα τοῦ κ. Θάνου Κατριμάνου κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκτείνεται γήλοφος ἐκ μαλακοῦ ψαμμίτου παρὰ τὰς ὄχθας σχεδὸν τοῦ Σελινοῦντος ποταμοῦ καὶ ἀκριβῶς κάτωθι τοῦ βουνοῦ, τὸ ὁποῖον ὅλως ἀπόκρημνον ὑπέρεκειται καὶ τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Κρανιὰ (κραναή).

Ἐπὶ τοῦ γηλόφου τούτου καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τὸν 12^{ον} καὶ 11^{ον} αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ κατεσκεύασαν τὸ κοιμητήριον τῶν νεκρῶν

των διὰ τῆς λαξεύσεως θαλαμοειδῶν τάφων κατὰ τὸ ἔθος τῶν χρόνων ἐκείνων.

Τὴν κορυφὴν τοῦ γηλόφου εὐρόντες μαλακὴν οἱ κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς κάτοικοι ἰσοπέδωσαν εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν διὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν ὡς ἀλώνια τῶν χωρίων.

Τὰ χώματα τοῦ λόφου κατέπεσον πλαγίως καὶ ἐκάλυψαν τὰς ὑπωρείας ἐνθα ἐκτείνονται ἀραβοσιτοφόροι ἀγροὶ κρύπτοντες ἄνευ ἀμφιβολίας πλείστους εἰσέτι θαλαμοειδεῖς τάφους, ὧν ἡ εὐρεσις ἀπόκειται εἰς τὸ μέλλον.

Ἡμεῖς κατὰ τὸ θέρος τοῦτο ἤρευνήσαμεν μόνον μέρος τῶν παρειῶν τῶν σημερινῶν ἀλώνιων, εὐρόντες μόνον τρεῖς λαξευτοὺς τάφους, εἰσελθόντες εἰς αὐτοὺς ἄνωθεν. Τούτων οἱ δύο μὲν ἦσαν συλημένοι καὶ κατεστραμμένοι, καίτοι ὄλος ὁ θάλαμος αὐτῶν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἀνεφάνη καὶ ἐκαθαρίσθη μέχρι τοῦ δαπέδου, ὃ δὲ τρίτος πλήρης μὲν χωμάτων ἀλλ' οὐχὶ συλημένος,

Εἰκ. 1. Εὐρήματα ἐκ τῶν Μυκηναϊκῶν τάφων τῆς θέσεως Λομποκά τοῦ Μποντιά τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας ἐξ ἀνασκαφῶν τοῦ θέρους 1933. Τυφλόστομα ἀμφορεΐδια, χαλκὴ λεπίς μαχαιρίου καὶ κύπελλον.

διότι εὗρομεν ἐν αὐτῷ οὐ μόνον τοὺς σκελετοὺς τῶν νεκρῶν ἀλλὰ καὶ τέσσαρα τυφλόστομα ἀμφορεΐδια καὶ κύπελλον καὶ χαλκὴν λεπίδα μαχαιρίου εἰς ἀρίστην κατάστασιν (εἰκ. 1).

Καίτοι ἡ ἔρευνα αὐτόθι ὑπῆρξεν ἐξαιρετικῶς μικρὰ κατὰ τὸ θέρος τοῦτο, λόγῳ τῶν γλισχροτάτων μέσων, τὰ ὁποῖα διετέθησαν διὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἐν τούτοις ὑπῆρξεν ἀρκετὴ διὰ νὰ ἀποδειξῇ ὅτι καὶ εἰς τὸ ἀπομακρυσμένον τοῦτο καὶ ὄρεινόν μέρος τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας ἐξετείνεται ὁ αὐτὸς προϊστορικὸς πολιτισμὸς, πυκνότατα διαδεδομένος μὲ τὰ αὐτὰ ἢ παρόμοια εὐρήματα, ὡς εὐρέθησαν καὶ εἰς πλείστας ὑπ' ἐμοῦ ἐρευνηθείσας νεκροπόλεις τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας τῆς δευτέρας π. Χ. χιλιετηρίδος.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον ὄλως ἀντίθετον πρὸς τὸ ἀνασκαφέν, εἰς τὸ χωρίον Λάλουσι τῆς Τριταίας, ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ τῶν

παρειῶν τῶν γηλόφων τῶν περιστερόντων τὸ χωρίον διεπιστώσαμεν τὴν ὑπαρξίν Μυκηναϊκῶν τάφων, ὧν τὴν ἔρευραν θὰ ἐπιχειρήσωμεν εἰς προσεχῆς μέλλον.

Ἐκεῖνο δ' ὅμως τὸ ὁποῖον ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν κατὰ τὰς ἐρεῦνας τοῦ θέρουσ τούτου εἶναι, ὅτι διεπιστώσαμεν παμμέγιστον Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον ἐγγύτατα τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν. Τὸ νεκροταφεῖον τοῦτο ἐκτείνεται εἰς τοὺς ἀμέσους ὑπὲρ τοὺς σημερινούς στρατώνας κειμένους λόφους, καὶ ἐν συνεχείᾳ καταλαμβάνει ὅλην σχεδὸν τὴν ἀμπελοτρόφον κατὰ τὸ πλεῖστον ἔκτασιν τῆς σημερινῆς Σαμακιᾶς.

Διὰ τὴν προελληνικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, ἡ εὔρεσις τοῦ νεκροταφείου τούτου σχετιζομένη μὲ τὴν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ 1923 εὔρεσιν ἡμίσειαν ὥραν ὑψηλότερον εἰς θέσιν ἄνω Σιχαινὰ ἐτέρου Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου, ἔχει μεγίστην σημασίαν καὶ παρέχει εἰς ἡμᾶς τὸν μίτον πρὸς λύσιν ζητημάτων ἀναγομένων εἰς τὴν παναρχαίαν ἱστορίαν τῶν συνοικισμῶν ἐκείνων, ἐξ ὧν βραδύτερον εἰς ἱστορικοὺς πλέον χρόνους ἀπετελέσθη ἡ σημερινὴ πόλις τῶν Πατρῶν. Οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι ἦσαν τρεῖς, ἡ Ἀρόη, ἡ Μεσάτις καὶ ἡ Ἄνθεια, ἔχοντες οὐ μόνον ἰδίᾳ λατρείας ἐκάστη ἀλλὰ καὶ κοινὰς λατρείας καὶ κοινούς θεοὺς καὶ εορτὰς θρησκευτικὰς κατὰ τὰ σχετικὰ χωρία τοῦ Πανσανίου.

Τὸ παρὰ τὰ ἄνω Σιχαινὰ ὑφ' ἡμῶν ἀναλυφθὲν νεκροταφεῖον παρὰ τὸν Μείλιχον ποταμὸν καὶ ὀλίγον κατωτέρω τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ὑδρεύεται ἡ σημερινὴ συνοικία Τζίνη, πλησίον τῶν χωρίων Μούντενη καὶ Μπάλα καὶ εἰς θέσιν « Ἀγριαπιδιά » ἀπεδώσαμεν τότε εἰς τὴν προϊστορικὴν Ἀρόην καὶ εἰς τοὺς παρὰ τὴν θέσιν ἐκείνην λόφους εἶπομεν ὅτι πρέπει νὰ ζητηθῇ τὸ ἱερὸν τῆς Τρικλαρίας Ἀρτέμιδος, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ κοινόν, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει, τῶν τριῶν κλήρων, τῶν τριῶν παραρχαίων συνοικισμῶν (ἴδε Jules Herbillon *Les cultes de Patras* σελ. 40 καὶ ἀλλαχοῦ καὶ Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν ὑπὸ Στεφάνου Θωμοπούλου πολλαχοῦ καὶ ἐν σελ. 50 καὶ ἐξῆς καὶ ἐμὴν ἔκθεσιν εἰς Ὑπουργεῖον ὑπ' ἀριθ. 49 τῆς 6-9-23).

Ἦδη ἡ εὔρεσις τοῦ Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου τῆς Σαμακιᾶς πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσάτιδα, εἰς τὸν δεῦτερον δηλ. προϊστορικὸν συνοικισμὸν, ὅστις ἔκειτο, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ, εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῆς Ἀρόης καὶ τοῦ τρίτου συνοικισμοῦ, τῆς Ἄνθειας, ἣτις τοποθετεῖται γενικῶς δεξιότερον, ὅπου σήμερον εἶναι ἡ Ἐγλυκάς. (Στέφ. Θωμόπουλος « Ἱστορία πόλεως Πατρῶν » σελ. 52-53) Ἀλλ' ἡ λέξις Μεσάτις, ὡς ὁ ἐμβριθῆς ἱστοριοδίφης τῶν Πατρῶν κ. Θωμόπουλος παραδέχεται, διεσώθη ἀκριβῶς κατὰ μετάθεσιν γραμμάτων εἰς τὴν θέσιν Σαμακιᾶ, ἣτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ Μασακιᾶ, Μεσακιᾶ, καθὼς τὸ ρωλόϊ λέγεται λωρόϊ κ.λ.

Καὶ εἰς τὴν σημερινὴν Σαμακιᾶν παράγονται ἐτι ἐξαισίοι οἶνοι, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσάτιδα, ἔνθα ἐλατρεύετο καὶ ὁ Μεσατεὺς Διόνυσος καὶ

ὑπῆρχεν ἱερὸν ἴδιον τῇ Μεσάτιδι Ἀρτέμιδι, ζητητέον εἰς τοὺς λόφους παρὰ τὸ Γηροκομεῖον. Τὸ ἀνωτέρω σπουδαιότατον Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον τῆς παναρχαίας Μεσάτιδος θέλομεν ἐρευνήσει προσεχῶς, ἐλπίζοντες εἰς γενναϊότεραν χορηγίαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀνασκαφῆς αὐτοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας οὐ μόνον ἀφθονος πλουτισμὸς τῆς ἤδη σπουδαίας προϊστορικῆς συλλογῆς τῶν εὐρημάτων τοῦ ἀνὰ τὴν ἐκτεταμένην ἀρχαίαν Ἀχαΐαν Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ θέλει ἐπέλθει, ἀλλὰ καὶ σπουδαιότατη συμβολὴ εἰς τὴν σκοτεινὴν καὶ μυθικὴν εἰσέτι προελληνικὴν ἱστορίαν τῶν Πατρῶν διὰ τοῦ ἀκριβοῦς καθορισμοῦ τῶν τριῶν συνοικισμῶν, ἐξ ὧν συνεκροτήθη ἡ πόλις τῶν Πατρῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ταχέως θέλομεν εὑρεῖ καὶ τὴν θέσιν τοῦ Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου τοῦ τρίτου συνοικισμοῦ, τῆς Ἀνθείας.

Ν. ΚΥΠΑΡΙΣΣΗΣ

7. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΜΝΙΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ 1933 διεξήχθη ἐν Ἀμνισῷ διὰ δραχμῶν 5 χιλιάδων ἐκ μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ 10 χιλ. δραχ. φιλαρχαίων ὁμογενῶν, φροντίδι τοῦ κ. Γεωργίου Ζαρίφη. Τὰ ἀποτελέσματα ταύτης ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα:

Κατὰ πρῶτον ἐπεχειρήσαμεν νὰ καθαρίσωμεν ἐντελῶς τὸ περιεργον πυργοειδὲς οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνακαλυφθῆ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1932 (Πρακτικὰ 1932 σ. 80). Ἄν καὶ ἠναγκάσθημεν πάλιν νὰ ἐγκαταλείψωμεν τοῦτο πρὸ τῆς ἐντελοῦς σκαφῆς του πρὸς ἐξοικονόμησιν χρημάτων δι' ἄλλο μέρος, ἐν τούτοις ἐξηκριβώθη ὁ προορισμὸς του. Πρόκειται περὶ δεξαμενῆς γλυκέος ὕδατος διαρρυθμισθείσης κατὰ μνημειώδη τρόπον ὡς ἑξῆς: Σύριζα πρὸς τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ βράχου τῆς Παληοχώρας καὶ ἀρκετὰ βαθέως εἶχεν ἀνακαλυφθῆ φλὲψ γλυκέος ὕδατος, ἂν καὶ τὸ μέρος τοῦτο εὐρίσκεται ἐν κυριολεξίᾳ ἐντὸς τῆς ἄμμου τοῦ αἰγιαλοῦ. Τὸ ὕδωρ τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι καλλίστης ποιότητος πόσιμον χωρὶς νὰ παρουσιάξῃ ὑφάλμυρον γεῦσιν, περισυνέλεξαν καλύτερον λαξεύσαντες φρεατοειδῆ ἀκανόνιστον κοιλότητα εἰς τὸν βράχον. Ἐπειδὴ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ καταχωθῆ ὑπὸ τῆς ἄμμου ἂν ἔμεινεν ἀκάλυπτον, ἔκτισαν πέριξ τούτου τὸ πυργοειδὲς στερεώτατον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἤγαγον μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ἔτι ὑψηλότερον. Ἀναμφιβόλως εἶτα ἐστέγασαν τοῦτο, κατήρχοντο δ' εἰς τὴν οὕτω σχηματισθεῖσαν ὑπόγειον δεξαμενὴν διὰ θυρίδος καὶ κλιμακωτῆς πιθανώτατα ἐγκαταστάσεως, ἣν μένει νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ μελλούσης σκαφῆς. Οὕτως ἐδημιούργησαν ὕδαταποθήκην ἐνθυμίζουσαν ἐν σμικρῷ τὴν ἀνάλογον μνημειώδη ἐγκατάστασιν τῶν Μυκηναίων.